

**Mare Kitsnik
Helena Metslang**

PÕHIKOOLI AINETUNDIDE SÕNAVARA

**Abimaterjal õppekeelest erineva
emakeelega õpilaste keeleõppeks**

KASUTUSJUHEND

SISSEJUHATUS

Mis materjaliga on tegemist?

„Põhikooli ainetundide sõnavara“ on abimaterjal õppekeelest erineva emakeelega õpilaste eestikeelse aineõppe toetamiseks.

Üheks võimaluseks aidata õppijail eestikeelse aineõppega toime tulla, on selgitada välja põhisõnavara, mida ainetes kõige rohkem kasutatakse ja mis oleks seetõttu otstarbekas esmajärjekorras omandada. Õpitud kujuneb sel juhul tugistruktuur, mis kergendab tekstide mõistmist ja hõlbustab oma mõtete väljendamist.

Käesolev materjal on esimene katse sellist keeleainest välja selgitada ja korrastatud kujul esitada. Materjal koosneb põhikooli õpikutes esinevate sagedasemate sõnavormide ainepõhistest loenditest koos kasutusnäidistega. Loendeid on kokku 20.

- ◆ Algkooli õppeainete ühisloend
- ◆ Eesti keel (2. ja 3. kooliaste)
- ◆ Kirjandus (2. kooliaste)
- ◆ Kirjandus (3. kooliaste)
- ◆ Matemaatika (2. kooliaste)
- ◆ Matemaatika (3. kooliaste)
- ◆ Loodusõpetus (2. ja 3. kooliaste)
- ◆ Geograafia (3. kooliaste)
- ◆ Keemia (3. kooliaste)
- ◆ Füüsika (3. kooliaste)
- ◆ Ajalugu (2. kooliaste)
- ◆ Ajalugu (3. kooliaste)
- ◆ Inimeseõpetus (2. kooliaste)
- ◆ Inimeseõpetus (3. kooliaste)
- ◆ Ühiskonnaõpetus (2. ja 3. kooliaste)
- ◆ Muusikaõpetus (2. kooliaste)
- ◆ Muusikaõpetus (3. kooliaste)
- ◆ Kunstiõpetus (3. kooliaste)
- ◆ Poiste tööõpetus (2. ja 3. kooliaste)
- ◆ Tüdrukute käsitöö (2. ja 3. kooliaste)

Algkooli sõnavara on esitatud ühes koondloendis ja selles on kokku ligikaudu 650 märksõna (üheks märksõnaks on arvestatud sama sõna eri vormid jaotise piires, nt Esimese osa jaotises Objektid ja mõisted). Põhikooli sõnaloendid on koostatud kooliastmete ja ainete kaupa ning neis on igapähe keskmiselt 370 märksõna.

Materjali **sihtrühmaks** on kõik, kes on ühel või teisel viisil seotud uusimmigrant-õpilaste õpetamisega või LAK-õppega¹: eesti keele ja eesti keele kui teise keele õpetajad, aineõpetajad, õppematerjalide autorid, õpetajate koolitajad ja eksperdid. Lisaks sobib materjal kasutamiseks ka eesti keele kui teise keele õppijaile ja muudele huvilistele.

Sõnavaraloend põhineb 51 Eesti koolides hetkel kasutuseloleval õpikul. See on liigendatud vastavalt sõnade sagedusele ja tähendusele. **Loend aitab korrastada keelematerjali õpetamist ning aitab seega kaasa keeleõppe õpilastele motiveerivamaks ja jõukohasemaks muutmisele.** Sõnavaraloend on näiteks abiks:

- eesti keele kui teise keele õppevara koostamisel;
- eesti keele kui teise keele ainekava planeerimisel;
- eesti keele kui teise keele õppesse ainekeele mooduli ettevalmistamisel;

¹ Lõimitud aine- ja keeleõpe, vt nt <http://lak-ope.ee/>.

- üksikutele mitte-eesti emakeelega õpilastele individuaalse keeleteo pakkumisel;
- LAK-õppe ainetundide keeleõppe planeerimisel;
- õpetamiseks vajaliku keeleainese valimisel, keeleõppe eesmärkide seadmisel;
- õpilaste vajadustest lähtuvate ülesannete ja töölehtede loomisel;
- keeleoskuse hindamise planeerimisel;
- õpilaste teavitamisel õpieesmärkidest.

Materjal valmis Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed projekti „Avali meeli II“ raames aastatel 2010–2011. Projekti rahastasid Kultuuriministeerium ja Euroopa Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Fond.

Täname kirjastusi Koolibri ja Atlex, kes olid lahkelt nõus oma materjale autoritega jagama!

Kasutajail soovitame kindlasti läbi lugeda ka sissejuhatus järgmised osad, milles selgitatakse materjali ülesehitust, koostamise põhimõtteid ja antakse palju praktilisi ideid materjali kasutamiseks!

Kuidas on materjal üles ehitatud?

Sõnavaraloendites on sõnad esitatud just nendes vormides, milles nad õppekirjanduses sagedasti esinevad, mitte näiteks põhivormides või kõigis vormides. Põhikooli sõnavara on paigutatud **ainete ja kooliastmete kaupa** (nt Ajalugu, 2. kooliaste, Ajalugu, 3. kooliaste). Tehnilistel põhjustel on mõne aine puhul esitatud 2. ja 3. kooliastme ühisloend (nt eesti keel, loodusõpetus, tööõpetus). Algklasside õpikute sõnavara on esitatud koos, sest 1.–3. klassis ei ole see veel nii spetsiifiline, et vajaks ainete kaupa käsitlemist.

Iga aine loend koosneb kolmest **sagedusrühmast**: esimene osa (kõige sagedasemate sõnade kolmandik), teine osa (keskmise sagedusega sõnade kolmandik) ja kolmas osa (pisut harvemad sõnad). Sellise jaotuse eesmärk on lihtsustada õppijaile vajaliku sõnavara valimist, nt algajate keeleõppijate puhul tasub õpetamist alustada esimesest osast.

Iga osa sees on sõnavara jaotatud tähenduse ja kasutuse alusel **nelja sisulisse rühma** (vt allpool). Igas osas esinevad koos nii ainealased terminid kui ka selle aine tekstides sagedasti esinevad üldkeele sõnad – vajalike üldkeele sõnade omandamine ei ole ainetunnis edukaks hakkamasaamiseks vähem oluline kui terminoloogia valdamine!

Iga alarühma sees on sõnavormid esitatud tähestiku järjekorras. Juhul, kui ühe sõna puhul kuulub vastavasse rühma mitu vormi, on need esitatud koos (näiteks *arv, arvu, arvust, arvuga, arvud; saada, saavad, sai, saadakse, saadud*).

Näited on valitud nii, et esindatud oleksid kõige tüüpilisemad kasutuskontekstid ning et oleks ka näha kontekstide mitmekesisust (näiteks *katseklaasi sisu – mille sisu?; sulgeme katseklaasi – mille?; kuumutame katseklaasi – mida?; võtta nelja katseklaasi – kuhu? või tuli – Ta tuli koolist koju jalgsi.; Sporditarvete kauplusesse tuli müügile 155 tänavajalgratast.; Emal tuli ostu eest tasuda 13 eurot.; Ta tuli esimest korda olümpiavõitjaks.*).

Kuna eri ainete loendite jaoks oli kättesaadav erinev hulk õpikuid, on eri loendites esitatud üsna erinevate esinemissagedustega sõnu (vt tabel materjali lõpus). Näiteks põhineb eesti keele sõnavaraloend viiel õpikul ning ajaloo 3. kooliastme loend kahel õpikul.

Sisulised sõnavararühmad

Iga aine sõnavara on jaotatud nelja rühma: Objektid ja mõisted, Tegevused ja situatsioonid, Omadused ja kirjeldamine ning Muu. Jaotus põhineb sõnade sisulisel kasutusel ja sõnaliikidel.

1. Objektid ja mõisted

Siia rühma kuuluvad peamiselt nimisõnad: terminid (näiteks loodusõpetuse loendis *aineosakesed, aineosakeste; keha, kehad, kehade*) ning muud selle aine õpikutes sagedasti esinevad objektid (näiteks

vesi, vee, vett, vees) ja abstraktsed mõisted (näiteks *trajektoor, suurus, tihedus*), aga ka mõned ainekeeles olulised asesõnavormid (näiteks *ise, enda, teineteise*).

2. Tegevused ja situatsioonid

Selles rühmas on peamiselt tegusõnavormid (näiteks *liikuma, liigub, liikudes*), aga ka teonimevormid (näiteks *liikumine*). Mitmesõnalised verbiühendid on esitatud kas põhisõna järgi (näiteks *saama — aru saama, otsa saama, hakkama saama, pahaseks saama*) või abisõna järgi (näiteks *edasi — Seda on keeruline skeemiga edasi anda., Võid ideed edasi arendada*), vastavalt sagedasemale sõnale.

3. Omadused ja kirjeldamine

Rühma on koondatud mitmesugused kirjeldavad sõnad: omadussõnad (näiteks *demograafiline, majandusgeograafiline, jahe, märg*) ja objekte kirjeldavad kesksõnad (näiteks *loetud, liikuv*) ning määr sõnad (kasutatakse tegevuste kirjeldamiseks, näiteks *kergesti, kaua, maha*), määratlevad sõnad (näiteks *see tüdruk, teine tüdruk, muud tüdrukud, iga tüdruk*); koha ja liikumise kirjeldamiseks vajalikud määr sõnad (näiteks *seal, mujal, kusagi*) ja kaassõnad (näiteks *juurde, peal, alt, sisse*); aja kirjeldamiseks vajalikud määr sõnad ja kaassõnad (näiteks *kunagi, siis, jooksul, järel*); hulgasõnad (näiteks *pool, vähe, rohkem, kogu*); sõnad, mis kirjeldavad omaduste määra (näiteks *väga, natuke, umbes, ligi*).

4. Muu

Selles grupis on need sõnad, mis ülejäänud kolme alaossa ei sobi: siduvad sõnad (näiteks *kuigi, seejuures, järelikult*); eelkõige abstraktsemas tähenduses kasutatud kaassõnad (näiteks *põhjal – Täida vaatluse põhjal tabel.;* *juurde – Pöördume nüüd uue teema juurde.;* *kõrval – sisaldab raua kõrval ka teisi aineid;* *korral – Eksimuse korral läheb vastamisjärg teisele.;* *käest – Küsi klassis teiste käest.*); rõhusõnad (näiteks *ometi – Oleks ometi suvi!;* *hoopis – käitub samas olukorras hoopis teisiti*) jm.

Vahel langevad sama sõna eri vormid kasutuselt eri kategooriatesse: *aeg* (Objektid ja mõisted), *ajal* (Omadused ja kirjeldamine), *minevikust tänapäeva* (Objektid ja mõisted), *tänapäeva inimene* (Omadused ja kirjeldamine). Sageli pole liigitamiseks ühest õiget lahendust ja selget piiri on kategooriate vahele raske tõmmata, kuid õnneks mõjutab see pigem lingvistikasse kuuluv probleem keeleõpet vähem.

Kuidas materjal sündis?

Materjal on koostatud 51 eestikeelse õpiku arvutianalüüsi põhjal. Analüüsitud õpikute nimekiri on esitatud materjali lõpus. Projekti väikese mahu tõttu ei olnud võimalik analüüsida kõiki Eestis hetkel kasutusel olevaid õpikuid, kuid usume, et valik on piisavalt esinduslik andmaks kasutajaile vajalikku infot koolis kasutatava keele kohta.

Materjali töötlusel kasutati programmi Simple Concordance Program, mille abil saadi:

- 1) sõnavormide esialgsed sagedusloendid,
- 2) sõnavormide kõik kasutusnäited.

Esialgset loendit sisaldasid kõiki sõnu ja sümbboleid, mis õpikutes esinesid, ka mittevajalikke. Esialgsed loendid puhastati, välja jäeti mõned väga sagedased üldkeele sõnad, mis on ühetähenduslikud ja mis leiduvad igas algajate üldkeele õppematerjalis (näiteks *ema, veebruar*). Samuti jäeti välja isikunimed, sümbolid (näiteks *x, y, -*) ja suurem osa lühendeid (näiteks *jne, vm*). Teise ja kolmanda kooliastme loenditest eemaldati üldjuhul ka isikulised asesõnad (näiteks *sulle, sinuga*), sõna *olema* vormid (näiteks *olen, oleks*), sagedased sidesõnad (näiteks *ja, ning, kuid, aga*), küsisõnad (näiteks *kes, kus*).

Samas on ainepõhistesse loenditesse jäetud sisse ka suur osa üldkeele sõnu, sest (1) neil on ainekontekstis spetsiifiline tähendus (näiteks matemaatika loendis *leia – leia kolmnurga küljed, leia tõenäosus, ühiskonnaõpetuse loendis leia tööd, leia mõistmist*), (2) paljudel neist võib sõltuvalt kontekstist olla väga erisugune kasutus (näiteks *jääb – jääb mulje, jääb arusaamatuks, jääb üle, jääb vahele, jääb haigeks*), (3) mitmed üldkeele sõnad on just ainekeeles olulised (nt *on seotud, on tegemist, vaatamata, järelikult*).

Vormide valiku järel leiti suurele osale vormidest Simple Concordance Programi väljundi põhjal kasutusnäited.

Näiteid ei ole lisatud sõnavormide juurde, mis on väga üldise ja arusaadava tähendusega ning väga mitmekesiste kasutuskontekstidega (näiteks *koer*, *Eestis*). Näite esitamisel lähtuti ka ainst (näiteks inimeseõpetuses on sõna *inimene* eri vormide kasutusnäited olulisemad kui füüsikas).

Kuidas materjali kasutada

Eesti keele õpetajad ja õppematerjalide autorid

- ◆ Kasutage materjali, et saada ideid **eestikeelse aineõppe toetamiseks**. Siit võite saada kasu nii nende uusimmigrant-õpilaste õpetamiseks, kes on alles hiljuti eesti keele õpinguid alustanud kui ka eestikeelsele aineõppele üleminevate koolide õppurite aitamiseks.
- ◆ Uurige loendeid ning tutvuge seal esinevate sõnadega. Kindlasti märkate, et loendis esinevad nii ainespetsiifilised sõnad, mis tavatekstides eriti sageli ette ei tule (näiteks *järguühik*, *risttahukas*, *korrutada*) kui ka üldkeele sõnad, mida võib tihti kohata ka muudes tekstides peale ainekeele (näiteks *aasta*, *euro*, *kirjutatakse*, *peab*, *rohkem*, *ehk*). Loendi põhjal on näha, et õpikutekstides on ka üldkeele sõnadel suur sagedus ja tähtsus.
- ◆ Õpetatavaid sõnavorme valides saate **vajalikke üldkeele sõnavorme siduda sobivate teemadega**. Püüdke seejuures jälgida, et enamik loendites äratoodud sõnavorme saaks omandatud.
- ◆ **Ainespetsiifilisi sõnavorme** võite sobivuse korral ka üldkeele õppesse põimida, üldjuhul on aga hea nendega ka eraldi ülesandeid koostada.
- ◆ Pöörake kindlasti tähelepanu sellele, **mis vormis ja funktsioonis sõnad esinevad**. Selle põhjal saate ideid, milliseid keelestruktuure ja keelefunktsioone oleks vaja rohkem õpetada ja mis ei ole nii olulised. Seejuures arvestage kindlasti ka õppijate keeletaset.
- ◆ **Ainepõhiste ülesannete koostamisel tehke võimaluse korral koostööd aineõpetajatega**. Kui ühendate oma erisugused teadmised ja oskused, siis saavad ülesanded kindlasti paremad!

Aineõpetajad ja õppematerjalide autorid

- ◆ Üks LAK-õppe alustaladest on **ainetunnis toimuv keeleõppe toetamine**. Näiteks keelekümb- lusprogrammis soovitatakse aineõpetajal seada igaks tunniks nii aineõppe kui keeleõppe ees- märk. Järgnevad soovitused annavad nõu, kuidas oma ainetunnis mitte-eesti emakeelega õpi- lastele keeletuge pakkuda, kasutades selleks käesolevat loendit.
- ◆ Kasutage loendit, et seada oma aines ka õpilaste **keeleoskuse arendamise eesmärke**. Sihid sõltuvad õppijate keeletasemest ja sellest, kui palju peate vajalikuks ja võimalikuks oma tunnis keeleõppe toetamisega tegeleda. Keeleõppe eesmärkide seadmisel oleks väga kasulik pidada nõu ka eesti keele õpetajaga.
- ◆ Tutvuge loendis toodud märksõnade ja kasutusnäidetega. See aitab teil märgata teie aine tekstides kõige sagedamini esinevaid sõnu ja nende vorme.
- ◆ Arvestage, et **muukeelsele õppijale võivad** lisaks ainespetsiifilistele sõnadele **raskusi valmis- tada** ka emakeelse kõneleja jaoks **väga tavalised üldkeele sõnad**.
- ◆ Pöörake eriti tähelepanu **sama sõnavormi erinevatele kasutuskontekstidele** (märksõnade järel paiknevad näited). See aitab teil paremini aru saada muukeelse õppija võimalikest raskuskohtadest eestikeelse teksti mõistmisel. LAK-õppes on kasulik **selliste sõnavormide kohta õppijaile lisaharjutusi koostada**.
- ◆ **Tehke koostööd eesti keele õpetajaga**. Arutage temaga muukeelse õppija keelelisi raskuskohti, andke talle ideid ainepõhiste ülesannete koostamiseks, toimetage tema koostatud ülesandeid sisuliselt või koostage ülesandeid ühistööna!

Mida sõnavormide õpetamisel arvestada

- ◆ **Algajate** õpetamisel tasuks kõigepealt piirduda esimese osa (kõige sagedasemate) sõnadega ja õppijate arenedes liikuda järgmiste osade juurde. **Edasijõudnud** õppijaile võib aga õpetatavat materjali valida kohe kõigest kolmest osast.

- ◆ Muukeelsele õppijale raskusi valmistavad keelenähtused vajavad **rohkem näiteid ja korduvat harjutamist eri sõnavormidega**.
- ◆ Loendisse lisatud lauseid ja väljendeid tuleks võtta näitena, mis funktsioonis antud vormi kasutatakse. Keeleliselt võivad need kohati olla algajaile õppijaile raskevõitu, sel juhul ei pea te just neid õpetama. Lisage ise õppijate keeletasemele vastavaid näiteid.
- ◆ Muukeelse õppija enda loodud tekstis esinevatesse **keelelistesse ebakorrektsustesse suhtuge rahulikult**. Need on õppeprotsessi loomulik osa ja ilma vigu tegemata ei ole võimalik keelt sujuvalt kasutama hakata. Sisulist arusaamist segavad vead tuleks üldjuhul parandada, nn iluvigasid aga mitte alati. Parandamisel arvestage kindlasti ka vea liiki, näiteks ei ole sihitise käänete korrektne kasutamine madalamatel tasemetel veel jõukohane (näiteks *võtan pliiats*).
- ◆ Ärge piirake end vaid rangelt loendis esitatud materjaliga. Kui tunnete, et lisaks loendi sõnavormile on sama sõna puhul väga vajalik ka mõni muu vorm, siis õpetage ka seda!

Objektid ja mõisted

- ◆ Püüdke keskenduda just **neile sõnavormidele, mis on loendis esitatud**. Õppijal ei ole vaja omandada korraka kõiki sõna põhivorme, et sõna tähendust mõista ja sõna kasutama hakata. Tõhusam on käsitleda tegelikus keelekasutuses sageli esinevaid juhte. Näiteks kui loendis on sõna *suhted*, siis võib selle omandada enne, kui omandatakse sõna *suhe*.
- ◆ Sõnavorme on õpetamiseks mõttekas **jagada väiksematesse sisulistesse alarühmadesse**. Näiteks matemaatika 2. kooliastme loendist võib moodustada järgmisi rühmi:

geomeetrilised kujundid: kolmnurga, ruut, ruudu, ristküliku;
füüsilised omadused: laius, pikkus, pindala, ümbermõõt;
mõõtühikud: minutit, meetrit, eurot, tundi, aastat;
aritmeetika ja algebra: avaldised, korrutis, liidetav, summa, vahe, väärtus, tegur;
osad: kümnelist, kolmandik, pool.

- ◆ Sõnavorme on tõhusam õppida **sõnaühendite ja lausemallide koosseisus**, mitte üksikult. Nii omandavad õpilased sõnad õiges kontekstis ja neil on hiljem neid ka kergem kasutada. Sõnaühendeid saate loendist valida, loomulikult võite vajalikke sõnu ka loendi põhjal kombineerida või oma teadmiste põhjal lisada. Näiteks võib sõnavormidega *kiirus*, *kiiruse* moodustada järgmisi väljendeid:

kiirus väheneb, kiirus kasvab;
auto kiirus, lennuki kiirus, rongi kiirus, jalakäija kiirus;
keskmine kiirus, suurim kiirus, väikseim kiirus;
kiiruse ühik;
Leia auto kiirus., Leian auto kiiruse.

Vormiga *kolmnurga* võib moodustada näiteks järgmisi fraase ja lauseid:

kolmnurga pindala, kolmnurga ümbermõõt, kolmnurga külje pikkus;
Leia oma ümbrusest kolmnurgakujulisi asju.;
Joonistan kolmnurga.

Tegevused ja situatsioonid

- ◆ Tegusõnu on keeles vähem kui nimisõnu ja igapäev neist on täita suurem roll. Seega aitab tegusõnade tundmine väga palju kaasa kogu teksti mõistmisele.
- ◆ Ka tegusõnade puhul **keskenduge just loendis esitatud vormide õpetamisele** (näiteks esinevad sõnad *kaotama* ja *kehtestama* ajaloo loendis just umbisikulise tegumoe minevikuvormides *kaotati* ja *kehtestati*).
- ◆ Sobivuse korral **koostage tegusõnadest alarühmi**. Matemaatika loendist saab moodustada näiteks järgmiseid rühmi:

matemaatilised tehted: liita, lahutada, korrutada, jagada;
tegevused matemaatika tunnis: arvuta, koosta, leia, võrdle, tee kindlaks;
rääkimisega seotud tegevused: selgita, ütle, nimeta;
kohustuse ja võimalikkuse väljendamine: saab, tuleb, võib;
peast tehtavad tegevused: arvuta peast, liida peast, ütle peast, korda peast;
mõistete selgitamisega seotud tegevused: kasutatakse, kirjutatakse, nimetatakse.

- ◆ Tegusõnade loendites esineb palju **üldkeele sõnu**. Samas on need sõnad tihti **eri ainetes eri tähenduse ja kasutusega** (näiteks *leida* esineb inimeseõpetuse loendis järgmistes seostes: *leida mõistmist, leida tööd*; kunstiopetuse loendis: *leida ideid, leida inspiratsiooni, leida nähtus*; tüdrukute tööõpetuses: *leida kangakulu*; matemaatika loendis: *leida jagatis, leida kolmnurga küljed*). Seega tuleks neid kindlasti õpetada **sobivas ümbruses**. Vahel on kindel ümbrus sõna juurde lausa kinnistunud, näiteks ajaloo loendis:

polnud kombeks habet kanda;
Tsaar käskis ülikutel kanda euroopalikke rõivaid;
õigus kanda valitseja tiitlit;
Neil on maailma ajaloos kanda eriline roll.

- ◆ Muukeelseile õppijaile on keerukad igasugused ühendverbid, mille tähendus muutub sõltuvalt abisõnast (näiteks *jääb järele, jääb üle, jääb vahele, jääb välja, jääb ära*). Samuti on ühendverbi lauses raske ära tunda, kui selle osad asuvad teineteisest eemal (näiteks *See nähtus jääb meie tänase vaatluse alt ajapuudusel välja*). Seega vajavad õppijad hulgaliselt harjutusi ühendverbide mõistmiseks ja kasutamiseks. Näiteks võib paluda õpilastel lausetest ühendverbe leida ja nende tähendust selgitada.

Me tuleme kõigi meile antud ülesannetega kindlasti toime.
Nad kirjutavad kahe päeva pärast sellele lepingule alla.

Samuti on kasulik võrrelda, kuidas **muutub ühendverbi tähendus** sõltuvalt **abisõnast** või **põhisõnast**.

Kuidas saaks vett kokku hoida?
Kuidas saaks seda õnnetust ära hoida?

Püüame raha kokku hoida.
Meil on vaja kokku saada.
Püüa ennast kokku võtta.
See pilt on vaja kokku panna.

- ◆ Ühendverbide põhisõnaks on tihti **väga üldise tähendusega verbid** *jääma, saama, tulema, panema* jmt. Sellised verbid (tuumverbid) esinevad tihti ka iseseisvalt ja üsnagi erinevates tähendustes. Seega on ka neile mõttekas harjutustes tähelepanu pöörata.

Sa paned mind muretsema. Mis sind küll nüüd tegutsema pani?
Need ülesanded on pandud omavalitustele.

Üheks harjutamist vajavaks teemaks on veel **modaalverbid** *saama, võima, tohtima, pidama* jm.

Loodust saab kujutada mitmel eri moel.
Et see ei saaks koos puuriga pöörlema hakata.

*Miks ei või liimitavaid pindu töödelda viiliga?
Saehambad võivad tekitada tõsiseid vigastusi.*

- ◆ Muukeelsetele õppijatele valmistab raskusi ka **rektsioon** (üks sõna tingib teise sõna vormi), eriti kui see erineb nende emakeele omast. Ka õiget rektsiooni on kergem omandada väljendite koosseisus, näiteks:

kaitsta oma maad vaenlaste eest (kaitsta mida? kaitsta kelle eest?)

Omadused ja kirjeldamine

- ◆ Et siia rühma on kokku pandud **üsna erinevad sõnad**, tasub neid kindlasti enne õpetamist **rühmitada** (vt nt jaotis Sisulised sõnavararühmad).
- ◆ Neidki sõnavorme tuleks kindlasti õpetada **koos nendega kokku kuuluvate sõnadega**, näiteks:

*muistse Kreeka kultuur;
suhtlesid kohalike elanikega;
erinevad kombed.*

- ◆ Kasulik on koostada harjutusi, milles võrreldakse **mõistete erisuguseid väljendusvõimalusi**. Näiteks võimaldavad järgmised fraasid väljendada hulga suurust:

*kõik inimesed / kõik arvasid ...;
enamik inimesi / enamik arvas ...;
mõned inimesed / mõned arvasid ...;
vähesed inimesed / vähesed arvasid ...;
mitte keegi / mitte ükski inimene ei arvanud ...*

Muu

- ◆ Kuigi siia rühma on koondatud **teistest rühmadest üle jäänud sõnad**, ei saa kindlasti öelda, et need oleks vähemolulised – pigem vastupidi. Just need väikesed sõnad **võimaldavad tihti lause mõttest õigesti aru saada või enda mõtet täpselt edasi anda**. Et need sõnad on üldjuhul **üsna abstraktse tähendusega**, on neid ka raskem mõista. Seega on nende õpetamisele kindlasti vaja tähelepanu pöörata.
- ◆ Ka selle rühma sõnad tuleks kindlasti **alarühmadesse jagada** (vt nt jaotis Sisulised sõnavararühmad).
- ◆ Ka rühma Muu sõnadega (sh siduvad sõnad, kaassõnad, rõhusõnad) on vaja teha harjutusi nii arusaamise arendamiseks kui ise kasutamise harjutamiseks. Näiteks ilma erinevate siduvate sõnade valdamiseta kipub õppija enda loodud tekst olema primitiivsevõitu.

Nõuandeid ja ideid ülesannete koostamiseks

Ülesandeid võib olla mitmesuguseid. Alustada võite lihtsate üksikülesannete ja töölehtede loomisest. Ka neist on õppijaile palju kasu!

- ◆ Konkreetsete objektide või tegevuste puhul võib lasta õppijail ühendada pildi või joonise ja sõna.

Mille ta joonistab? Kirjuta pildi juurde õige sõna.

Ta joonistab ▲ Ta joonistab □ Ta joonistab ○

ringi
kolmnurga
ruudu

- ◆ Õppijatel võib lasta leida ritta mitte sobivaid sõnu ja oma valikut põhjendada.

Mis sõna ei sobi ritta? Miks?

ring, kolmnurk, ümbermõõt, ristkülik, ruut

- ◆ Õppijad võivad ise sõnu rühmadesse jagada ja samuti oma valikuid selgitada. Seejuures ei pea tingimata piirduma vaid ühe õige vastusega, vaid tuleks tunnustada ka loovamaid lahendusi.
- ◆ Sõnadele võib lasta leida antonüüme või sünonüüme. Kergemal juhul on vastusevariandid ette antud, raskemal juhul mitte.
- ◆ Õppijail võib lasta ühendada sõnu sobivateks väljenditeks.

Leia sõnaga sobivaid väljendeid.

Sõnad

- arvuta
- koosta
- lahuta
- leia
- liida
- nimeta
- selgita
- võrdle
- ütle

Ühenda sõnadega.

avaldis
avaldise väärtus
jooniselt võrdkülgne kolmnurk
kahe arvu summa
kaks arvu kokku
kuidas sa vastuse said
oma vastust naabriga
oma ümbrusest ümarkehi
tulemus
väiksemast arvust suurem

- ◆ Õppijail võib lasta valida sõnade juurde sobivaid kaassõnu, ühendada lauseid sidesõnadega või lisada lausesse rõhusõnu.

Leia lausesse sobiv sõna.

kaudu, paiku, käes, abil, tõttu, korral

Nakkus levib õhu Õnnetusjuhtumihelistage hädaabinumbrile.
Te mõistate teineteist kehakeele

Kui tunnete, et olete valmis loomingulisemaks väljakutseks, siis võite püüda luua lõbusamaid ülesandeid, loovamaid ülesandeid, mängulaadseid ülesandeid, võistluspinget pakkuvaid ülesandeid jne. Selliste ülesannete koostamine arendab teie erialaseid oskusi ning pakub rõõmu ja naudingut.

Kontrolli oma silmamõõtu!

- Leia klassist üks kolmnurgakujuline asi, üks ruudukujuline asi ja üks ristkülikukujuline asi.
- Kirjuta nende ümbermõõdud oma arvamuse järgi.
- Võrdle kaaslastega.
- Mõõda kontrollimiseks üle.

Selle kolmnurga ümbermõõt on ...

Selle ruudu ümbermõõt on ...

Selle ristküliku ümbermõõt on

Joonista koer, mis koosneb ainult kolmnurkadest, ruutudest ja ringidest.

Seejärel juhenda kaaslast, kes peab joonistama samasuguse koera. Alusta näiteks nii.

Joonista üks suur ring. See on koera pea. Joonista selle peale kaks kolmnurka. Need on koera kõrvad.

Kas õige või vale? Paranda vead.

- Olen 18 aastat **vana**.
- Olen 167 sentimeetrit **pikk**.
- Minu rahakotis on 20 **eurot** ja 20 **senti**.
- Matemaatika tund kestab 90 **minutit**.
- Ma magan öösel 6 **tundi**.

Lõpeta laused. Kasuta paksus kirjas sõnu eelmisest ülesandest. Arvud lisa ise.

- Minu sõber on
- Ma soovin, et matemaatika tund kestaks
- Pühapäeval magan öösel
- Minu lemmikjäätis maksab
- Ma tahaksin olla

- ◆ Võib paluda õppijail valida juhuslik sõna ja öelda siis, mis neil selle sõnaga **seostub**.
- ◆ Võib anda õppijaile teatud hulga sõnu ja paluda neist moodustada **juhendi, jutu, reklaami** vmt.
- ◆ Õppijatele meeldib täita **ristsõnu**. Lihtsama variandi saate, kui võtate ühe pika sõna, mille tähtedega algavad küsitud sõnad. Küsitud sõnad võivad olla antud õppija emakeeles ja need tuleb lihtsalt eesti keelde tõlkida või võivad need olla ka seletuste kujul nagu tavalises ristsõnas. Üheks võimaluseks on anda küsitavad sõnad piltidena. Ülesande lihtsustamiseks võib vastustes osa tähti ette anda.
- ◆ Põnevad on igasugused **äraarvamismängud**. Näiteks võib üks õppija mõelda mingile teemakohasele sõnale ja teised püüavad **kas**-küsimuste teel ära arvata, mis sõna see on. Äraarvamismängu eeskujuks võib võtta ka tuntud seltskonnamängu Alias, milles üks mängija selgitab kaardil olevat sõna seda nimetamata ja teine mängija peab püüdma selle sõna võimalikult kiiresti ära arvata.

- ◆ Üsna huvitav võib olla erinevate **küsimustike** täitmine, mille käigus tuleb klassis ringi käia ja kaaslasid küsitleda. Samuti võib anda igale õppijale ühe küsimuse ja ühe vastuse ning õppijad peavad käima klassis ringi ja esitama teistele oma küsimuse ning kuulama vastuseid ja nii leidma oma vastuse.

Küsimused

1. Millest on tekkinud turvas?
2. Milliseid maavarasid leidub Eestis palju?
3. Mis iseloomustab Eesti kliimat?
4. Millised majandusharud on Eestis arenenud?

- ◆ Pisut ettevalmistust nõudev, kuid kindlasti kaasahaarav on **Miljonimäng**, milles esitatavad küsimused muutuvad järjest raskemaks.

Eesti pealinn on a) Tartu. b) Pärnu. c) Narva. d) Tallinn.

Eesti asub a) Läänemere b) Idamere c) Põhjamere d) Lõunamere ääres.

Eesti suurim järv on a) Võrtsjärv. b) Ülemiste järv. c) Peipsi järv. d) Karujärv.

Eestis elab a) 1 miljon b) 1,3 miljonit c) 1,5 miljonit d) 1,7 miljonit elanikku.

Eesti pindala on a) 4 500 000 km². b) 450 000 km². c) 45 000 km². d) 4500 km².

Eesti pikim jõgi on a) Pärnu jõgi. b) Pirita jõgi. c) Võhandu jõgi. d) Suur Emajõgi.

Eesti suurim kõrgustik on a) Haanja b) Pandivere c) Otepää d) Sakala kõrgustik.

Eestis on metsa all a) 25% b) 45% c) 65% d) 85% pindalast.

- ◆ Ülesannete koostamiseks saate ideid näiteks järgmistest praktilistest käsiraamatutest:

Keeleõpetaja metoodikavihikute sari (Atlex, Tartu 2001),

Bruce Marsland. Tunnid eimillestki. Valik harjutusi keeleõpetajatele, kelle aeg ja ressursid on piiratud (Argo, Tallinn 2010).

- ◆ **Jagage hästi õnnestunud ülesandeid ka kolleegidega!**

Avastamis- ja loomerõõmu soovides

Mare Kitsnik ja Helena Metslang